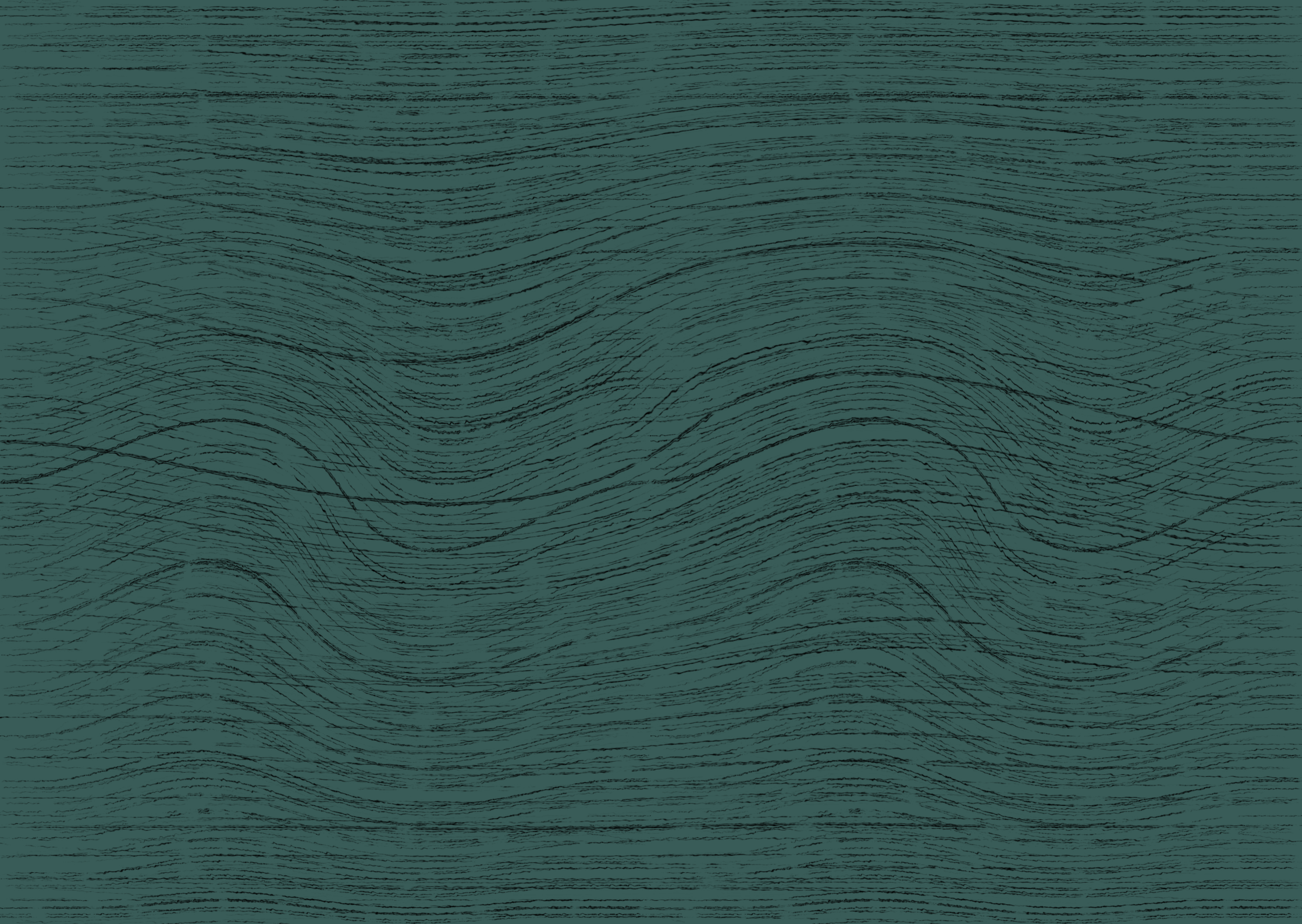

Γιώργος Κοκκίνης

ΙΔΕΕΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΕΛΑΣ

Η ψυχιατρική παρά τις μεγάλες αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών στις επιστημολογικές, θεραπευτικές και θεσμικές της παραμέτρους, δεν έπαψε ποτέ να είναι φορέας μιας κοινωνικής «ανάθεσης» στο εσωτερικό του κοινωνικού συστήματος. Ανάθεση πάνω στον έλεγχο της «κοινωνικής αταξίας» που αντιπροσωπεύει η τρέλα και γενικότερα ο κοινωνικός πόνος που μορφοποιείται και παράγεται μέσα στο δοσμένο σύστημα κοινωνικών σχέσεων. Μέσα στη καθημερινότητα των κοινωνικών συναλλαγών, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στο καταμερισμό της εργασίας και τις συνθήκες εντός του, οι ψυχικώς ασθενείς απλώς δεν υπάρχουν, δε προσμετρούνται, αλλά αντιθέτως απωθούνται. Είναι ζήτημα λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος, του εσωτερικού του μεταβολισμού, που οδηγεί στην απόρριψη και στην εκμηδένιση όλων όσοι αδυνατούν να προσαρμοστούν στο δοσμένο καταμερισμό και οργάνωση της εργασίας και στην επικρατούσα κανονικότητα.

Το φανζίν αυτό
αποτελεί
έργο πτυχιακής
για το τμήμα
Γραφιστικής και
Οπτικής Επικοινωνίας
του Πανεπιστημίου
Δυτικής Αττικής.

Επιβλέπουσα
καθηγήτρια:
Βάντα Χαλυβοπούλου.

Copyright © Γιώργος
Κοκκίνης, 2021

Πίνακας περιεχομένων:

- Η τρέλα ως ετερότητα, υπό το πρίσμα του Παράλογου
- Μερική Ιστορική αναδρομή πάνω στις κατοικίες της τρέλας
- Διασταυρώσεις Γυμνής Ζωής και Ψυχικής Ασθένειας
- Θεραπεία ή Δημόσια Τάξη
- Σημειώσεις

Η ΤΡΕΛΑ ΩΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΛΟΓΟΥ

Ο Λόγος ανέκαθεν αποτελούσε εργαλείο το οποίο χρησίμευε για να διαχωρίζει την κυρίαρχη κανονικότητα από τη μια και την ετερότητα από την άλλη, με αποτέλεσμα η τελευταία να εκλαμβάνει μια αρνητική χροιά. Η διαλεκτική του σχέση με την Τρέλα δομείται πάνω στην πόλωση του με το παράλογο. Λογικό και Παράλογο -όροι που εντός και από κοινού υπάρχουν, και χωρίς την ύπαρξη του ενός δεν υφίσταται η ύπαρξη του άλλου- αποκόβονται μεταξύ τους, κατασκευάζοντας τον «παραλογισμό» σαν μια εκτροπή από την κοινωνική νόρμα. Εξάλλου, ιστορικά ορισμένες μορφές ελευθερίας της σκέψης, και απόψεις της λογικής αποδίδονταν στον παραλογισμό, νοηματοδοτώντας τον τελευταίο ως μια «υποδούλωση της λογικής στη καρδιά»¹. Συνεπώς η τρέλα γειτονεύει με όλες τις μορφές του παραλογισμού που την περιβάλλουν και προσδιορίζουν την γενικότερη αλήθεια της. Όπως αναφέρει ο Franco Basaglia: «Η τρέλα ήταν μέσα στο ευρύ φάσμα των αδιαφοροποιητών (και αναπάντητων) κοινωνικών αναγκών, μέσα στο οποίο, εκτός από αυτήν, ήταν επίσης, η βία, η παράβαση και η παρέκκλιση, η δεισιδαιμονία και το επισφαλές της ύπαρξης, που όλα τους συγχέονταν μέσα σ' αυτές τις συνθήκες της ακραίας στέρησης και περιγράφονταν με όρους, όπως αμαρτία, ενοχή, θηριωδία, σφάλμα, εκφυλισμός, ασωτία, διαστροφή, όρους που δεν ήταν παρά αξιακές/ηθικές κρίσεις, που εξέφραζαν όλες τις μορφές του παραλόγου -όλες, δηλαδή τις μορφές κοινωνικής ύπαρξης που εθεωρείτο ότι απέκλιναν από το Λογικό- αλλά ταυτόχρονα και κρίσεις που εξέφραζαν, επίσης, και όλες τις μορφές με τις οποίες εκφράζονταν η εξαθλίωση, η πείνα, η καταπίεση, το βρόμικο, η ένδεια»².

Η ψυχιατρική, όπως αναφέρει και ο Θ.Μεγαλοοικονόμου, «ήδη από το ξεκίνημα της, συγκροτείται, ως γνώση-εξουσία, με τρόπο που να ανταποκρίνεται στον ορθολογισμό της αναδυόμενης, τότε, αστικής κυριαρχίας και στην εγκαθίδρυση του Λόγου της ως του μόνου που αναγνωρίζεται»³ ορθώνοντας έτσι τοίχους ανάμεσα στην κοινωνία και την τρέλα, την οποία την απομονώνει σε ειδικούς χώρους (άσυλα) και την καταστέλλει με τις ίδιες αλυσίδες (τις οποίες τις μετέτρεψε σε ιμάντες) από τις οποίες υποτίθεται ότι την απελευθέρωσε. «Γνωρίζουμε ότι όχι μόνο ο λεγόμενος «απλός λαός» αλλά και η ίδια η «επιστημονική

κοινότητα» λειτουργεί στη βάση μιας βαθιά ριζωμένης προκατάληψης, που βλέπει την τρέλα ως κάτι ουσιαστικά «διαφορετικό», ως μια ετερότητα. Όπως έχει υποστηρίξει ο Φουκώ, ο εγκλεισμός και η αποθήκευση των τρελών στο άσυλο είχε μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα την παύση του διαλόγου, από τη μια ανάμεσα στο λογικό και το παράλογο, και από την άλλη, ανάμεσα στο ψυχικώς διαταραγμένο άτομο και την κοινωνία»⁴.

Η αρρώστια, όπως λέει ο Φουκώ «εξετάζεται από μια αρνητική και μια πιθανολογούμενη σκοπιά. Είναι αρνητική από τη στιγμή που η αρρώστια ορίζεται σε σχέση με έναν μέσο όρο, έναν κανόνα, ένα πρότυπο και επειδή όλη η ουσία του παθολογικού εδρεύει μέσα σε αυτήν την παρέκκλιση: η αρρώστια όπως φαίνεται, είναι περιθωριακή από την φύση της και σχετίζεται με μία κουλτούρα μόνο εφόσον είναι μορφή συμπεριφοράς που δεν ενσωματώνεται σε αυτήν την κουλτούρα. Είναι πιθανολογούμενη, από τη στιγμή που το περιεχόμενο της ψυχικής αρρώστιας ορίζεται από τις δυνατότητες που εκδηλώνονται μέσα σε αυτήν την κουλτούρα και δεν είναι καθ' αυτές νοσηρές (...) η ψυχική αρρώστια βρίσκει την θέση της μέσα στις δυνατότητες που υπέχουν ρόλο περιθωρίου στην πολιτιστική πραγματικότητα μιας κοινωνικής ομάδας»⁵. Κοινώς στην κατασκευή της αρρώστιας ή της παρέκκλισης, πρέπει να προσμετράμε τον παράγοντα της κουλτούρας. Διότι τα άτομα που είναι πλησιέστερα προς την συμπεριφορά που χαρακτηρίζει την κοινωνία τους είναι οι ευνοημένοι, ενώ τα άτομα των οποίων η συμπεριφορά δεν ανήκει σε αυτόν τον κύκλο, είναι αυτά που βιώνουν το καθεστώς εξαίρεσης. «Στην πραγματικότητα, όταν ο άνθρωπος παραμένει αποξενωμένος από ότι γίνεται στην γλώσσα του, όταν δεν μπορεί να αναγνωρίσει κανένα ανθρώπινο, ζωντανό νόημα στα προϊόντα των ενεργειών του, όταν οι κοινωνικές και οικονομικές οριοθετήσεις θέτουν εξαναγκασμούς πάνω του και δεν μπορεί να νιώσει οικεία σε αυτόν τον κόσμο, ζει σε μια κουλτούρα που κάνει πιθανή μια παθολογική

οντότητα όπως η σχιζοφρένεια. Ένας ξένος σε έναν πραγματικό κόσμο, ξαναβρίσκεται πεταγμένος σε έναν «ιδιωματικό κόσμο» που δεν μπορεί πια να έχει αντικειμενικότητα. Υποβαλλόμενος, ωστόσο στους εξαναγκασμούς αυτού του πραγματικού κόσμου, βιώνει αυτόν τον κόσμο στον οποίο διαφεύγει σαν πεπρωμένο του»⁶.

ΜΕΡΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΠΑΝΩ ΣΤΙΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ ΤΡΕΛΑΣ

Αποτελεί δύσκολο έργο το να ανιχνεύσεις το σημείο μηδέν της ιστορίας της τρέλας, τη στιγμή δηλαδή που είναι ακόμα εμπειρία αδιαφοροποίητη, τη στιγμή που ο διαχωρισμός τρέλας και λογικής -παράλογου και λόγου- δεν έχει προφτάσει να συμβεί. Σίγουρα όμως στα βάθη του Μεσαίωνα και εν συνέχεια στη κλασσική εποχή, είναι οι περίοδοι όπου τα «σύγχρονα» σημάδια της ιστορίας της τρέλας ξεκινάνε. Περίοδοι όπου, η τρέλα μπορεί να μην αντιλαμβάνοταν με τους όρους του σήμερα, αλλά εμπίπτει σε ζητήματα κοινωνικής διαχείρισης της.

Στα «βάθη» του Μεσαίωνα στην Ευρώπη, λοιπόν, το κοινωνικό φορτίο των τρελών το αναλάμβαναν οι ναυτικοί, οι οποίοι πληρωνόντουσαν για να τους εκτοπίσουν από την πόλη. Αποτελούσε μια δράση η οποία τοποθετούσε τη τρέλα κλεισμένη έξω από τις πόρτες της πόλης. Οι τρελοί αναγκάζονταν να ζήσουν μια ζωή περιπλανώμενου και η κατοικία τους έπρεπε να είναι το ίδιο το κατώφλι, κλεισμένοι στο εσωτερικό του εξωτερικού, και αντίστροφα. Γι' αυτό το λόγο, την εποχή εκείνη υπήρχαν έργα (πίνακες/ σάτιρες) που αναπαριστούσαν πλοία των τρελών(πχ του Ιερώνυμου Μπος). Τα πλοία αυτά θα συμβολίσουν μια ολόκληρη ανησυχία που υψώθηκε στο ορίζοντα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ξαφνικά, η τρέλα και ο τρελός αποκτούν ιδιαίτερη σημασία: γίνονται απειλή κι εξευτελισμός, ιλιγγιώδης παραλογισμός του κόσμου και καταφρονετική γελιοποίηση του ανθρώπου. «Ο άνθρωπος έγινε ένα «ψυχολογίσιο είδος» μόνο όταν η σχέση του προς την τρέλα έκανε εφικτή μια ψυχολογία, δηλαδή όταν οριοθετήθηκε από την εξωτερική διάσταση του αποκλεισμού και της τιμωρίας και από την εσωτερική διάσταση της ηθικής υπαιτιότητας και ενοχής... Σαν συνέπεια, μια ψυχολογία της τρέλας δεν μπορεί παρά να είναι άξια χλευασμού και παρ' όλα αυτά να αγγίζει το ουσιαστικό. Άξια χλευασμού επειδή, θέλοντας κάποιος να εφαρμόσει μια ψυχολογία της τρέλας, απαιτεί από αυτήν να υπονομεύσει τους ίδιους τους όρους της, να επιστρέψει σε εκείνο που την κατέστησε εφικτή και να υπερφαλαγγίσει ότι εξ' ορισμού είναι για αυτήν αναντικατάστατο»⁷.

«Πριν την εμφάνιση της θετικιστικής Ιατρικής, ο τρελός θεωρούταν σαν κάποιος «δαιμονισμένος». Μέχρι σήμερα οι ιστορίες της ψυχιατρικής προβάλλουν ότι ο τρελός του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης ήταν ένας μη αναγνωρισμένος διανοητικά άρρωστος, παγιδευμένος σε ένα δίχτυ θρησκευτικών και μαγικών εννοιών και σημείων... Σύμφωνα με αυτή την άποψη, με την έλευση της ψυχρής, αντικειμενικής, επιστημονικής ματιάς της σύγχρονης ιατρικής, εκείνο που πριν θεωρούταν μια υπερφυσική διαστροφή κατανοήθηκε σαν ένας εκφυλισμός της φύσης»⁸.

Επακολούθως, στην κλασική εποχή η κατοικία της τρέλας έγιναν τα ιδρύματα εγκάθειρξης (γνωστά και ως Φτωχοκομεία ή Γενικά Νοσοκομεία) –έχοντας ως συγκάτοικους τους άνεργους, ζητιάνους, ταραξίες (κ.α)- στα οποία η εγκάθειρξη είχε περισσότερο την έννοια του εγκλεισμού, παρά τη σύγχρονη ιατρική έννοια. Με την εγκάθειρξη οι τρελοί δεν διώχονταν (όπως γινόταν στον Μεσαίωνα), αλλά με δημόσια δαπάνη τρέφονταν και στεγάζονταν, δίνοντας ως αντάλλαγμα την προσωπική τους ελευθερία (μετέπειτα και την εργασία τους). Αντί για μέτρα αποπομπής, παιρνόντουσαν μέτρα εγκλεισμού. Ο εγκλεισμός στον οποίο υποβαλλόταν ο τρελός μαζί με πολλούς άλλους στην κλασική περίοδο, δεν αφορούσε τις σχέσεις ανάμεσα στην τρέλα και την αρρώστια αλλά τις σχέσεις ανάμεσα στην κοινωνία και τον εαυτό της, ανάμεσα στην κοινωνία και αυτά που αναγνώριζε ή δεν αναγνώριζε στην συμπεριφορά των ατόμων. Στο Γενικό Νοσοκομείο (Γαλλία) και στα φτωχοκομεία της Βρετανίας, όπως αναφέρει ο Φουκώ: «η καταναγκαστική εργασία ήταν ο κανόνας. Μια ποικιλία προϊόντων που γνέθονταν, υφαίνονταν ή κατασκευάζονταν διοχετεύονταν στην αγορά φτηνά, βοηθώντας το νοσοκομείο να βγάζει τα έξοδα του. Αλλά ο καταναγκασμός για εργασία είχε επίσης και την έννοια της κύρωσης, του ηθικού ελέγχου. Στον αστικό κόσμο που τότε σχηματιζόταν, λοιπόν, το μέγιστο ελάττωμα, το πρωταρχικό αμάρτημα σε κείνον τον εμπορευματικό κόσμο, είχε καθοριστεί· δεν ήταν πια, όπως στο Μεσαίωνα η αλαζονεία ή η απληστία, αλλά η οκνηρία»⁹.

Μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα υπήρχαν οίκοι που προορίζονταν αποκλειστικά για συφιλικούς και τρελούς. Κοινός τόπος ανάνηψης τόσο για τα «αμαρτήματα» της σάρκας, όσο και για τα «παραπτώματα» της λογικής. Η τρέλα ξεκινάει να γειτονεύει με το αμάρτημα και την ενοχή.

Στη διάρκεια του χρόνου οι τρελοί απέκτησαν κοινό χώρο με τους φυλακισμένους. Και διαμαρτυρίες γινόντουσαν και από τις δύο μεριές. Τον 18ο αιώνα θεωρούταν ότι οι φυλακισμένοι, συγκριτικά με τους τρελούς αξίζουν μια καλύτερη τύχη, και γινόντουσαν παράπονα ότι οι τρελοί συγκρατούμενοι τους, τους «βασάνιζαν» μέρα-νύχτα. Ενώ τον 19ο αιώνα διαμαρτύρονταν για την στοίβαξη των τρελών με τους ποινικούς με σκοπό την ανάδειξη της κακομεταχείρισης των τρελών.

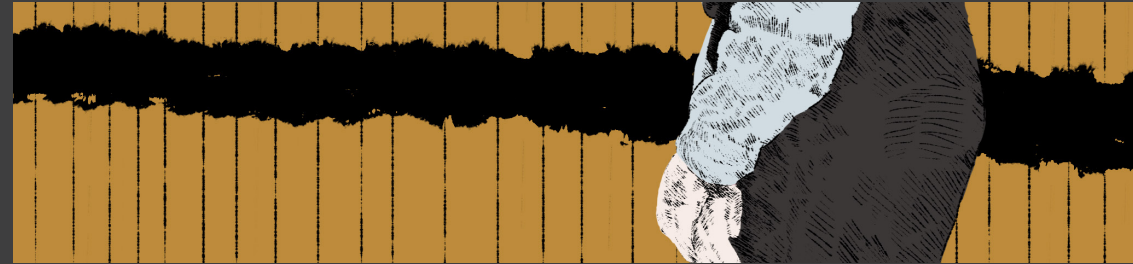
Τέλη 18ου με αρχές 19ου λαμβάνει χώρα η «γέννηση του άσυλου», ο πρόγονος των σημερινών ψυχιατρείων. Τα συγκεκριμένα άσυλα, τα οποία διαχειρίστηκαν ο Philippe Pinel και ο William Tuke, χειραφέτησαν τους τρελούς από τις αλυσίδες τους (οι οποίες μετατράπηκαν σε ιμάντες) αλλά φυλάκισαν την τρέλα σε έναν ηθικό κόσμο σύμφωνα με τις μεγάλες μαζικές δομές της αστικής κοινωνίας και των αξιών της : σχέσεις Οικογένεια-Παιδιά, γύρω από το θέμα της πατρικής εξουσίας · σχέσεις Παράπτωμα-Τιμωρία γύρω από το θέμα της άμεσης απονομή δικαιοσύνης · σχέσεις Τρέλα-Χάος, γύρω από το θέμα της κοινωνικής και ηθικής τάξης . Όπως αναφέρει ο Φουκώ : «το άσυλο που δημιούργησε ο Tuke υποτίθεται πως θα επανασυγκροτούσε για τον εγκάθειρκτο μια δομή, τύπου οικογένειας, στην οποία θα ένιωθε σαν να βρισκόταν σπίτι του. Στην πραγματικότητα με αυτή τη δομή, υποδουλωνόταν σε μια αδιάκοπη και κοινωνική εποπτεία. Θεραπεία σήμαινε να του ενσταλάξεις και πάλι τα αισθήματα της εξάρτησης, ταπεινοφροσύνης, ενοχής και ευγνωμοσύνης για το ότι αποτελούν την σπονδυλική στήλη της οικογένειας... Για να επιτευχτεί κάτι τέτοιο, χρησιμοποιήθηκαν μέσα όπως οι απειλές, οι τιμωρίες, η στέρηση τροφής και ο εξευτελισμός. Με λίγα λόγια οτιδήποτε θα μπορούσε να καταστήσει τον τρελό ανώριμο και να τον κάνει να αισθάνεται ένοχος... Ελευθέρωσε τους ψυχικά άρρωστους από τα υλικά δεσμά (αν και όχι όλους). Δημιούργησε όμως γύρω τους ένα ολόκληρο δίκτυο από ηθικές αλυσίδες που μετέτρεψαν το άσυλο σε ένα είδος αέναου δικαστηρίου: ο τρελός έπρεπε να επιτηρείται σε κάθε του κίνηση, να συντρίβονται όλες οι αξιώσεις του, οι ασυναρτησίες του να αντικρούονται και τα λάθη του να γίνονται αντικείμενα γελιοποίησης. Σε κάθε εκτροπή από την φυσιολογική συμπεριφορά επιβάλλονταν αμέσως κυρώσεις»¹¹.

ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΕΙΣ ΓΥΜΝΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ

σε μια βαθιά εδραιωμένη πεποίθηση, σε μια βαθιά ριζωμένη κουλτούρα ενός μεγάλου τμήματος της, ίσως πλειοψηφικού, που έβλεπε την ψυχική διαταραχή ως μια αμετάστροπτη εγκεφαλική νόσο, ένα βιολογικό φαινόμενο, και τη «διαφορετικότητα» ως εκφυλισμό και κατωτερότητα.»¹⁴

Ήδη από την περίοδο του πρώιμου καπιταλισμού, κατά τον Θ.Μεγαλοοικονόμου «όπου η νόρμα (και η υγεία) συμπίπτει με την ικανότητα για συμμετοχή στη δεδομένη παραγωγική διαδικασία, το οικονομικό σύστημα παράγει μια διαρκώς αυξανόμενη σε αριθμούς μάζα τών ανθρώπων που καταδικάζει ως «άχρηστους», «πλεονάζοντες», «απόβλητους», «σκουπίδια της κοινωνίας» τις «άδειες ανθρωπίνες φλούδες», τή «σαβούρα» όπως χαρακτήρισαν συγκριμένα τους ψυχασθενείς και τους διανοητικά ανάπηρους, οι Hoche και Binding στο βιβλίο τους «Νομιμοποίηση της ζωής που δεν αξίζει να ζει» (...) το σύστημα ταξινομεί και οριοθετεί ποιοι θα είναι ενσωματωμένοι και ποιοι αποκλεισμένοι σε χώρους εκτός της οργανωμένης κοινωνίας, σε χώρους εγκλεισμού ή του περιθωρίου.»¹²

Όπως στο Μεσαίωνα, η πόλη αδιαφορούσε (ή και χαιρόταν) άμα ο τρελός χανόταν περιπλανώμενος ή πέθαινε στη θάλασσα. Όπως στην κλασική εποχή, η έννοια της τρέλας συνδέθηκε με τις φανταστικές μορφές της σχέσης του ανθρώπου με το ζώο, και εξεταζόταν ως το μη-είναι του ανθρώπινου, δηλαδή ότι έφτανε στο βαθμό μηδέν της ανθρώπινης φύσης του (υπάνθρωπος) · ότι κυριαρχούσε μέσα της το «ζωώδικο στοιχείο» και αποτελούσε το συνδυαστικό κρίκο μεταξύ ζώου και ανθρώπου. Με αποτέλεσμα, η τρέλα μέσα στην εγκάθειρξη να βρίσκει τον εαυτό της αλυσοδεμένο σε τοίχους ή κρεβάτια, ενώ παράλληλα δεχόταν ευχές θανάτου από φύλακες. Όπως στη ναζιστική Γερμανία, οι ψυχασθενείς θεωρούνταν απειλή για την «υγεία του κοινωνικού σώματος» και την «καθαρότητα της φυλής», και ήταν από τις πρώτες κοινωνικές ομάδες που εφαρμόστηκε πάνω τους το πρόγραμμα της οργανωμένης εξολόθρευσης («πρόγραμμα ευθανασίας»). «Η πρώτη αφορά την όλη τελετουργία της επιλογής των προς εξόντωση ασθενών: την κατάρτιση του ερωτηματολογίου, από τους υπεύθυνους των ιδρυμάτων και τους ψυχιάτρους, στη βάση των οποίων έπρεπε να καταγράψουν τους ασθενείς που δεν μπορούσαν να προσφέρουν καμιά εργασία μέσα στο ίδρυμα και αυτούς που μπορούσαν, όσους νοσηλεύονται για πάνω από πέντε χρόνια, όσους είχαν διαπράξει εγκληματική πράξη και όσους δεν είχαν γερμανική υπηκοότητα ή συγγένεια αίματος με Γερμανό»¹³. Όλο αυτό δείχνει ότι η «εξόντωση της ζωής που θεωρούνταν «ανάξια να ζει» δεν ήταν μια «παρέκκλιση» της ψυχιατρικής πρακτικής στη διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος, αλλά αγκυροβόλωση

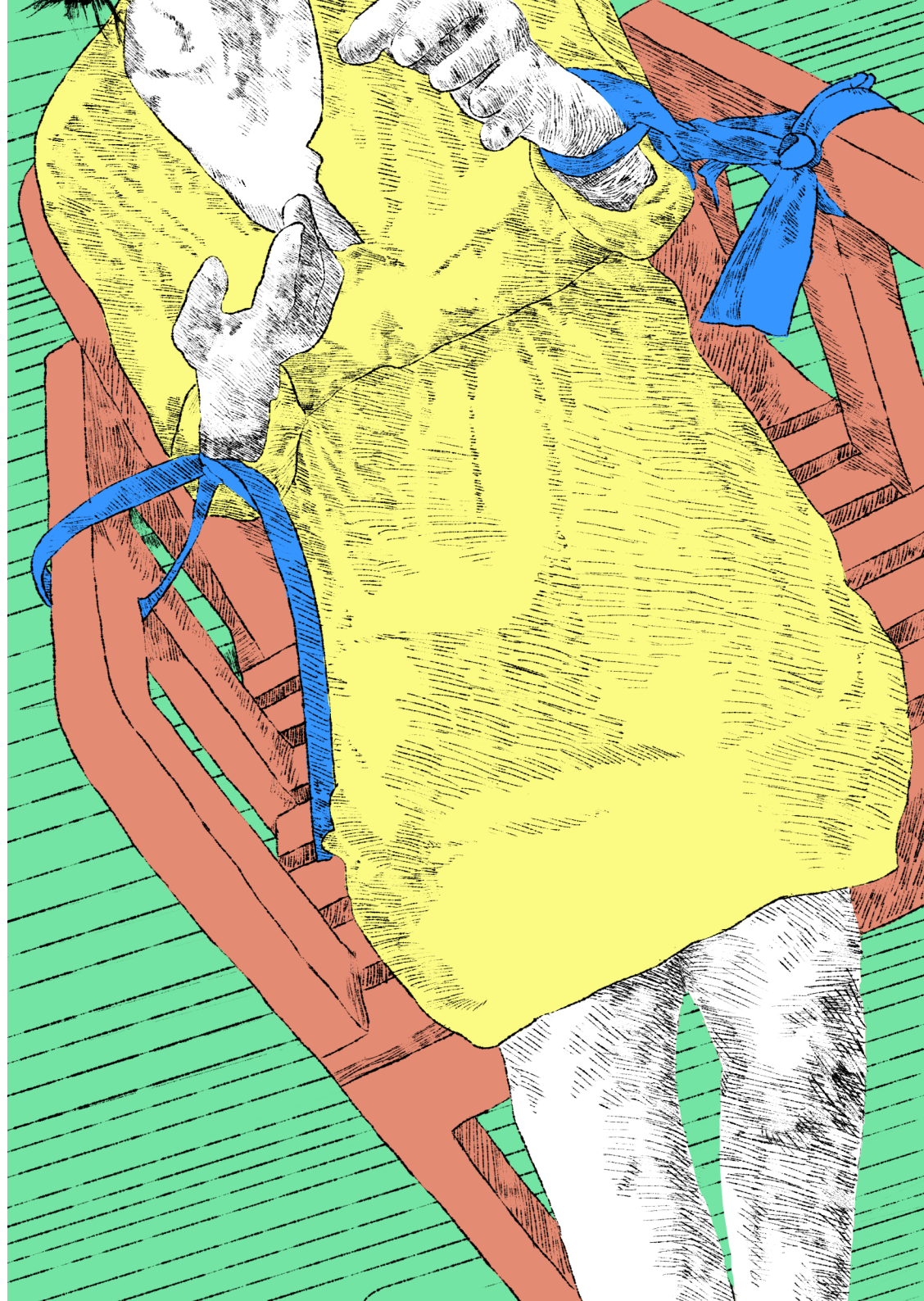
Και αν όλα αυτά μας φαίνονται μακριά χρονικά ή χωρικά και άσχετα, τότε τι μπορούμε να πούμε για τη Λέρο; Όπου λίγες δεκαετίες πίσω (δεκαετία 80'-90'), με σκοπό την αποσυμφόρηση των ψυχιατρείων της ελληνικής επικράτειας, οι ψυχίατροι συμπλήρωναν αντίστοιχα ερωτηματολόγια · όπου κατέγραφαν όσους δεν είχαν επαφή με συγγενή (αρχικά για δυο χρόνια και μετέπειτα για έναν), και όσους ασθενείς δεν ήταν «καλοί», «ήσυχoi» και «υπάκουoi», είτε «λέρωναν» ή «δε δούλευαν στο τμήμα», όσους δηλαδή ταξινομούνταν στη «χειρίστη κατάσταση». Οι ασθενείς που έμπαιναν σε αυτές τις λίστες αναχωρούσαν από τον Σκαραμαγκά, εκατοντάδες στοιβαγμένοι σε αρματαγωγό, ο καθένας με έναν αριθμό καρφίτωμένο στο πέτο ως ταυτότητα του, με προορισμό το ψυχιατρείο της Λέρου. Στο οποίο οι τρελοί βρισκότουσαν στο «κατώφλι». «Οι συνθήκες εντός των «περιπτέρων», για τα πρώτα 30 σχεδόν χρόνια, ήταν απερίγραπτες. Άνθρωποι χωρίς στοιχειώδη δικαιώματα, χωρίς ίχνος ατομικότητας, περιφέρονταν γυμνοί ή με ελάχιστα ρούχα όλη τη μέρα, έτρωγαν με τα χέρια φαγητό που σεβιριζόταν επίσης με τα χέρια, αρκετοί εξ' αυτών γευμάτιζαν με τις αλυσίδες με τις οποίες ήταν δεμένοι. Η υγιεινή των χώρων, ειδικά στο «περίπτερο 9» ή το «περίπτερο 16», γνωστό και ως «περίπτερο των γυμνών» ή «χεζάδικο», στο οποίο κατά κανόνα διαβιούσαν οι βαριές περιπτώσεις ήταν τραγική. 200 άνθρωποι στοιβαγμένοι σ' έναν σκοτεινό χώρο, πλήρως ιδρυματισμένοι, αδυνατούντες να αυτοεξυπηρετηθούν. Σαν ζώα. Σαν κρατούμενοι σε σωφρονιστικό ίδρυμα με φύλακα. Άνθρωποι που δεν ζούσαν, απλώς επιβίωναν.»¹⁵

ΘΕΡΑΠΕΙΑ Ή ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΑΞΗ

«Υπάρχουν όρια σ' αυτό που μπορεί να κάνουν σ' έναν έγκλειστο στη φυλακή, αλλά δεν υπάρχουν όρια στη μεταχείριση που μπορεί να υποστεί ένας άρρωστος στο ψυχιατρείο». Διότι ο ψυχίατρος ενσαρκώνει την επιστήμη, την ηθική και τον λεγόμενο πολιτισμό του κοινωνικού σώματος. Η ψυχιατρική λειτουργεί με βάση τις βιολογικές πρακτικές που οικοδομούνται το 19ο αιώνα, και επιβάλουν θετικές επιδράσεις και κανόνες στην αστική κοινωνία. Συγκροτείται σε συνάρτηση με «ιατρονομικά κανονιστικά πρότυπα» που παγιώνουν την πρωτοκαθεδρία της επικινδυνότητας και τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης σε σχέση με τη θεραπεία της αρρώστιας την οποία επικαλείται. Όπως λέει ο Θ.Μεγαλοοικονόμου: «ο ψυχίατρος είναι ταυτόχρονα και εγγυητής της δημόσιας τάξης και γιατρός, καθώς συμπυκνώνει στην αποκαλούμενη θεραπευτική του πρακτική και στις ιατρικές του γνώσεις και πεποιθήσεις και τις απαιτήσεις του ποινικού συστήματος της κοινωνίας, της οποίας ο ίδιος αποτελεί μέρος -απαιτήσεις που αφορούν την υπεράσπιση των ορίων της επικρατούσας κανονικότητας/ομαλότητας, απέναντι σε κάθε επιβουλή ή παραβίαση τους»¹⁸.

Η ιστορική επιχειρηματολογία αυτού του φαινομένου -στην περίοδο που η ιατρική και η θετικότητα παρεισφρύνει στο κύκλο της τρέλας- είναι ακριβώς αυτό που αναφέρει ο Φουκώ ότι: «ο homo medicus δεν κλήθηκε στον κόσμο της εγκάθειρξης για να παίξει το ρόλο διαιτητή, για να κάνει τη μοιρασιά και να διαχωρίσει τι ήταν έγκλημα και τι τρέλα, τι ήταν κακό και τι αρρώστια, αλλά μάλλον σαν φύλακας, για να προστατέψει τους άλλους από τον διάχυτο κίνδυνο, που απόπνεαν οι τοίχοι της εγκάθειρξης»¹⁹.

«Υπάρχει η άποψη ότι άπαξ και ασθενήσεις από ψυχική ασθένεια ο μόνος τρόπος και τόπος για να περάσεις το υπόλοιπο μέρος της ζωής σου είναι μέσα σε αυτά τα άσυλα. Τους πετάει με έναν τρόπο εδώ η κοινωνία. Τον «τρελό» δεν τον θέλεις δίπλα σου, η τρέλα φοβίζει. Φοβόμαστε μήπως μας κυριεύσει. Αδέσποτη καθώς είναι φοβόμαστε μην την κολλήσουμε ή, ακόμα χειρότερα, μήπως μας αρέσει»²⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Foucault, M., 2004, Η ιστορία της Τρέλας, Μεταφράστηκε από Φ. Αμπατζοπούλου, Ηριδιανός
2. Franco Basaglia, 1982, Salute/Malattia-Le Parole della medicina ,Τορίνο, Einaudi
3. Μεγαλοοικονόμου, Θ., Ρωγμές, ρήγματα και αντιστάσεις στην κυρίαρχη Ψυχιατρική, Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα
4. Στο ίδιο.
5. Foucault, M., 1988, Ψυχική αρρώστεια και Ψυχολογία, Μεταφράστηκε από Τ. Γιατζόγλου, Ελεύθερος Τύπος
6. Στο ίδιο.
7. Στο ίδιο.
8. Στο ίδιο.
9. Στο ίδιο.
10. Foucault, M., 2004, Η ιστορία της Τρέλας, Μεταφράστηκε από Φ. Αμπατζοπούλου, Ηριδιανός
11. Foucault, M., 1988, Ψυχική αρρώστεια και Ψυχολογία, Μεταφράστηκε από Τ. Γιατζόγλου, Ελεύθερος Τύπος
12. Μεγαλοοικονόμου, Θ., Ρωγμές, ρήγματα και αντιστάσεις στην κυρίαρχη Ψυχιατρική, Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα
13. Στο ίδιο.
14. Στο ίδιο.
15. Menshouse, Ψυχιατρείο Λέρου: Η ιστορία των ζωντανών-νεκρών [ιστοσελίδα]. Διαθέσιμο στο : <https://menshouse.gr/istories/61830/psychiatrio-lerou-i-storia-ton-zontanon-nekron>
16. Ρόλαντ Λαίνγκ, συζήτηση με Franco Basaglia, La giustizia che punisce (1971), Scritti, τομ. Β' (1966-80), Τορίνο, Einaudi
17. Μεγαλοοικονόμου, Θ., Ρωγμές, ρήγματα και αντιστάσεις στην κυρίαρχη Ψυχιατρική, Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα
18. Στο ίδιο
19. Foucault, M., 2004, Η ιστορία της Τρέλας, Μεταφράστηκε από Φ. Αμπατζοπούλου, Ηριδιανός
20. Lifo, Τριάντα χρόνια στο Δρομοκαΐτειο: ένας ψυχίατρος αφηγείται τη ζωή του δίπλα στα πιο εύθραυστα πρόσωπα [ιστοσελίδα], Διαθέσιμο στο: https://www.lifo.gr/articles/greece_articles/235563/trianta-xronia-sto-dromokaitio-enas-psyhiatros-afigeitai-ti-zoi-toy-dipla-sta-pio-eythraysta-prosopa